

Erkin Azam's story review

Raimqulova SOHIBA¹

Termez state university

ARTICLE INFO

Article history:

Received February 2021
Received in revised form
28 March 2022
Accepted 20 April 2022
Available online
15 May 2022

Keywords:

story,
narrator,
character,
subject,
idea,
epigraph,
journalism,
image,
symbol

ABSTRACT

The article covers Erkin Azam's storytelling skills, "Year of his father's birth", "Answer", "Days other than holidays", "Chapaklar or chalpaklar country", "Poet's wedding", "Pakana's lover", "Guli- The theme of the story "Flower", the ideological and artistic features.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss4/S-pp385-390>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Erkin A'zam qissalari sharhi

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

qissa,
qissanavis,
personaj,
xarakter,
mavzu,
g'oya,
epigraf,
publisistika,
tasvir,
ramz

Maqolada Erkin A'zamning qissa yaratishdagi mahorati, "Otoyining tug'ilgan yili", "Javob", "Bayramdan boshqa kunlar", "Chapaklar yoki chalpaklar mamlakati", "Shoirning to'yi", "Pakananing oshiq ko'ngli", "Guli-guli" qissalarining mavzusi, g'oyaviy-badiiy xususiyatlari haqida so'z yuritilgan.

¹ 2 year master, Literary studies: Uzbek literature, Termez state university, Termez, Uzbekistan

Обзор рассказа Эркина Азама

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

рассказ,
рассказчик,
персонаж,
сюжет,
идея,
эпиграф,
публицистика,
образ,
символ

Сказочное мастерство Эркина Азама, «Год рождения отца», «Ответ», «Дни кроме праздников», «Страна аплодисментов или аплодисментов», «Свадьба поэта», «Возлюбленный Пакана», «Гули-гули» рассказы, идейно-художественные особенности.

Bugungi o'zbek adabiyotining ko'zga ko'ringan adiblaridan biri O'zbekiston xalq yozuvchisi Erkin A'zamdir. Adabiyot maydoniga jamiyatning ijtimoiy-siyosatiy, madaniy hayotida muhim o'zgarishlar pallasi bo'lgan 70-yillarda kirib kelgan ijodkor dastlab hikoyalari, so'ngra qissalari bilan xalq nazariga tushdi, adabiyotshunoslar, kitobxonlar uchun tanish ijodkorga aylandi. Bir qator asarlari bilan o'z muxlislariga ega bo'lgan yozuvchi sifatida adabiyot olamida o'z o'rniga ega bo'lib oldi.

Erkin A'zam ijodi haqida so'z borganda uni nafaqat mahoratli nosir, balki yetuk dramaturg, qalami o'tkir publisist ham deyish mumkin. Qaysi adabiy turga, qaysi janrga qo'l urmasin, adib barida o'z iste'dodini ko'rsata olgan. Hatto, kino san'atida ham taniqli kinodramaturgga aylanib ulgurgan. Uning asarlari asosidagi filmlar butun dunyo bo'ylab namoyish etilgan va nufuzli tanlovlarda yuqori o'rinlarga ega bo'lgani barchaga ayon. Adibning bu boradagi ishlari haqida gapirilsa, har biri alohida tadqiqot mavzusi bo'la oladi. Biz hozir so'z yuritadigan mavzu adib qissalari haqida bo'ladi.

Surxondaryo farzandi Erkin A'zam shu kungacha o'nga yaqin qissalarini kitobxonlarga taqdim etgan. Uning ilk qissasi 1981-yilda chop etilgan "Otoyining tug'ilgan yili" nomli asaridir. Qissa nashr qilinishi bilanoq kitobxon yoshlar orasida mashhurlikka erishadi. Buning sababi asar talaba yigitning hayoti haqida ekanligida, va haqiqat bo'yab-bejalмай, boricha, oddiy tilda, biroz kinoya bilan aytilganligida bo'lsa kerak. Asar qahramoni Asqar Shodibekov ismli yigit ikkiyuzlamachilikni yoqtirmaydi, ko'nglidagi gapni yashirmaydi, laganbardorlik, maddohlikdan nafratlanadi. Uning uchun yaqinlarimi, do'stimi, sevganimi yoki umuman begona insonmi buning ahamiyati yo'q, muhimi, u dilidagini tiliga chiqarishi kerak. Agar aytolmay qolsa, vijdoni qiynaladi, hatto, uxlolmaydi. U yoshligidan shunga o'rgangan. Afsuski, bu xarakterni hamma ham to'g'ri qabul qilolmaydi. Asqar esa uni tushunishlarini xohlaydi. Kursdoshlari, ayrim ustozlari, ularning ikkiyuzlamachiligi, manqtiqsiz gaplari uni junbushga keltiradi. Adabiyot tarixi o'qituvchisining bema'ni savollari, kursdoshlarining undan ham be'mani javoblari uni hayron qoldiradi.

O'zining xuddi shu achchiq bo'lsa-da, haqiqatni aytadigan tili ortidan imihondan yiqiladi. Asar uning mana shu orada boshidan kechirganlari haqida. Asarni o'qib boshlar ekansiz, kitobni ochishingiz bilan "Aytsam – o'ldururlar, aytmasam – o'lam..." deb nomlangan epigrafga ko'zingiz tushadi. Aynan mana shu epigraf Asqarning xarakterini ochib berish uchun xizmat qilgan.

1986-yilda esa yozuvchining "Javob" qissasi kitobxonlar hukmiga havola etildi. Qissa taqdir hukmiga bo'ysunib, yashashga o'rganib qolgan, boriga qanoat qiladigan,

kamtar inson Nuriddin Elchiyev haqida. “Yozuvchining “Javob” qissasi o‘z vaqtida ko‘plab bahs-munozaralarga sabab bo‘lgan edi. Bunga sabab, bizning nazarimizda, qissa qahramoni sifatida o‘jiz, kamtar, kamsuqum va mute odam obrazining tanlanganida. Chunki o‘sha davr adabiy an‘analariga muvofiq asar qahramoni kurashuvchan, jamiyatning faol kishisi bo‘lishi kerak edi. E.A’zam esa Elchiyev timsoli orqali inson ruhiyatining keng va chuqur qirralarini badiiy inkishof etadi. Adabiyotning bosh vazifasi insonni, uning ichki iztiroblari, o‘y-xayollari, orzu-armonlarini tadqiq etish ekanligini isbot qiladi”.

Qissa qahramoni Elchiyev o‘z xarakteri tufayli hamkasblari, yaqin do‘stlari, bu ham yetmagandek, farzandlari tomonidan malomatga uchraydi. Natijada, o‘z joniga qasd qiladi. Ajali yetmay qolib, shifoxonaga tushadi va o‘sha yerda unda o‘tkazgan hayoti haqida o‘ylashga vaqt bo‘ladi. Boshiga tushgan g‘avg‘olar sababini qidiradi, mana shu jarayonda u yetishgan fojialari uning amallariga, harakatlariga qilingan javob ekanligini anglab qoladi. Asar boshidan oxiriga qadar o‘sib boruvchi fojia ostida ketsa ham, asar oxirida Elchiyev o‘zini, o‘z hayotini tushunib yetadi, ijobiy xotima topadi.

Erkin A‘zam asarlari orasida millat muammolari, jamiyat illatlari, oqsayotgan ma’naviyatni fosh etmagani kam topiladi. Adibning “Bayramdan boshqa kunlar” qissasi ham xuddi shunday muammolarni aks ettiradi. Asar qahramoni Bakir ismli haydovchi yigit san’atshunos Bargida ismli qizni sevib qoladi va unga uylanadi. Qizning oilasida har kuni bayram, aysh-u ishrat. Bakir bu oilada o‘zini noqulay his qiladi. Bakir va Bargida yashayotgan uy ham tortiq qilingan, qolaversa, Bakir bojasidan qarzdor bo‘lib qoladi. Shu sababli o‘zini qafasdagi qushdek noqulay his etadi bu muhitda.

“Yozuvchi Bargida va uning oilasi timsolida shahar hayoti, odamlari ichki va tashqi dunyosini ochib beradi. G‘arbona madaniyat, ona tilining boshqa tillar bilan qorishuvi, urf-odat va qadriyatlar, mehr-oqibat tobora yo‘qolib borayotganligini adib bu “jamiyat” a‘zolari timsolida ko‘rsatadi. Asardan sho‘rolar tuzumi, siyosati xalqni qanday “fojia”larga duchor qilganligini anglab olish qiyin emas. Butun millat esa go‘yo Bakirga o‘xshab butun umri aldovlarda o‘tayotganini Erkin A‘zam mazkur qissada tasvirlagan”.

Filologiya fanlari doktor Shavkat Hasanov Erkin A‘zam ijodi haqida so‘z yuritar ekan, biz yuqorida tahlilga tortgan qissalar qahramonlari haqida quyidagicha fikr bildiradi: “Umuman olganda, Erkin A‘zam nasrida keyingi asrda jahon adabiyotida kechgan o‘zgarishlar va yangilanishlar o‘z izini qoldirganiga guvoh bo‘lish mumkin. “Javob” qissasidagi Nuriddin Elchiyevning hayotiy pozitsiyalari atrofdagilarga tomosha, ermak bo‘lishi bilan Frans Kafkaning “Jarayon” asaridagi Yozef K.ni esga solsa, “Bayramdan boshqa kunlar”dagi Bakir o‘zining jamiyat uchun begonaligini anglab borayotgan xarakter sifatida ko‘rinadi”.

Adibning asarlari ichida “Chapaklar va chalpaklar mamlakati” qissasi alohida e‘tiborga molik va o‘zgacha mavzuda yozilganligi bilan ajralib turadi. Qissa voqealari sobiq sho‘ro tuzumi davrida kechadi. Asarda bir qator ijodkorlar delegatsiya tarkibida bir mamlakatga borishadi, mamlakat nomi aytilmaydi. Lekin asar matni va voqealar rivojidan anglashilishicha, mamlakat kommunistik tuzumdagi bir davlat bo‘lib chiqadi. Adib boshqa mamlakat misolida sobiq totalitar davlat, uning boshqaruv tizimi, puch g‘oyalari ustidan ayovsiz ravishda kuladi. “Adibning, chin ma’noda, qissanavis sifatidagi mahorati-yu qamrovini “Shoirning to‘yi”, “Chapaklar va chalpaklar mamlakati” ko‘rsatdi”.

“Shoirning to‘yi” qissasi adib ijodida o‘ziga xos o‘rin tutgan asar hisoblanadi. Asar yaqin o‘tmishda yashab ijod etgan va qatag‘on qilingan taniqli shoir taqdiriga

bag'ishlangan. Asar syujetining asosiy voqealari mustaqillik ostonasidagi "Oshkoralik yillari"da bo'lib o'tadi. Bir vaqtlar xalq dushmani sifatida qatag'on qilingan otashqalb shoir zamona zayli bilan oqlanadi va uni tuhmat bilan qamatgan safdoshlari uning nomini ko'klarga ko'tarib maqtaydilar, tavalludining nechadir yillik yubileyini tantana bilan nishonlaydilar. Xalq ko'zida go'yoki uni kechagina yomonlab turib, bugun millat qahramoni sifatida ulug'laydilar. Ana shu vaziyatda xotira tadbiriga Otashqalb shoir qo'l oyoqsiz, tilsiz, nogironlar aravachasida tashrif buyuradi, biroq uni hech kim tanimaydi. Otashqalb shoir "do'st"larining kechagi va bugungi gaplari, ikkiyuzlamachiligidan qattiq o'kinadi, jahli chiqadi. Asar syujeti retrospektiv bo'lib, ikki davr – qatag'on davri va erkinlik shabadasi esa boshlagan yillardagi voqealarni parallel ravishda hikoya qilib boradi. Har ikkala davrning asl voqealariga xolis guvoh esa o'sha qatag'on qurboni bo'lgan Otashqalb edi. "Asar yechimida kutilmagan tarzda fojiaga nuqta qo'yiladi: "O'sha kecha shaharda ikki sirli o'lim hodisasi yuz berdi. Biri, Oqsoqol shoirning o'z dachasida yurak xuruji va "qo'l-oyoqsiz tasqara bir vujudan" bo'g'ziga tushgan zarba natijasida vafot etishi. Ikkinchisi, muallif Otashqalbg'a nisbatan "o'lim" so'zini qo'llamaydi. Bu ma'no o'sha olag'ovur vaziyatdan, nogironga tegishli hujjat va g'alati ashyolardan anglashilardi.

Umuman, ushbu qissa qatag'on mavzusida o'zbek adabiyotida yaratilgan sara asarlardan biri, Otashqalb shoir esa achchiq qismatli shaxs fojiasining realistik ifodasidir".

Istiqlolning dastlabki yillarida ko'proq publitsistik janr faol bo'ldi. Erkin A'zam ham bu janrda qalam tebratib, jamiyatdagi evrilishlarga o'z munosabatini bildirdi, davlat va jamoat arbobi sifatida faoliyat ko'rsatdi. Bir muddatlik publitsistikaga sho'ng'ishdan so'ng 2001-yilda "Pakananing oshiq ko'ngli" kitobi nashrdan chiqdi. Unda Erkin A'zamning istiqlolning dastlabki yillarida bitilgan asarlari jamlangan edi. Kitobdan joy olgan "Pakananing oshiq ko'ngli" qissasi haqida taniqli yozuvchimiz Shukur Xolmirzayev muallifga maktub shaklida bitgan "O'ttiz besh yoshda ham" essesida munosabat bildirib o'tgan.

"Pakananing oshiq ko'ngli" qissasi bo'yi past va shuning ortidan ishq bobida omadi yurishmagan romantik kayfiyatdagi yigit haqida. Bu – o'ziga xos, yumorga, ichki ziddiyat, murakkablik, qiziqarli tafsilotlarga boy asar. Qissa qahramoni Pakana sevgi bobida doimo bo'yi tufayli muvaffaqiyatsizlikka uchraydi. Bo'yini o'stirish uchun turfa xil usullarni qo'llaydi, ko'p urinadi, ammo bari besamar. Falakning gardishi bilan oddiygina, unchalik ham chiroyli bo'lmagan bir qizga uylanadi. Uning uylanishi, farzandli bo'lishining o'zi qiziqarli tarzda ro'y beradi. Asar oxirida pakana puch xayollar ketidan yugurib umr o'tkazgani, yonidagi baxtining vaqtida qadriga yetmaganidan afsuslanadi. Qissasidagi voqealar sotsializmning so'nggi yillarida ro'y beradi. Qissadagi qiziqarli voqealar fonida achchiq gaplar, kuchli ramziy ma'nolar yotibdi.

Nazdimizda, bu qissa ko'p jihatdan sobiq Ittifoq muhitining, mafkurasi va amalining, aslida, qanday ekanini ko'rsatishga qaratilgan. Asarning qator o'rinlarida totalitar tuzumga bog'liq ishoralar uchraydi. Ayniqsa, asar qahramonining daroz do'sti yetovida pakanalik dardidan forig' bo'lish uchun borgan ulug'vor qo'rg'on va unga bog'liq o'rinlarda bu narsa yaqqol ko'zga tashlanadi. Masalan, qo'rg'onning "ovloq bir joyida "Stalin ko'chasi" deb yozilgan tunuka lavha"ning osiq ekanligi, tabib cholning bir qancha

kommunistik tuzum rahbarlariga aloqadorligi kabilar shular jumlasidandir. Bu haqida avvalgi tadqiqotlarimizda alohida to'xtalib o'tganmiz.²

Erkin A'zam - millatini, vatanini sevadigan inson. Uning mana shu xislati xoh publitsistikada, xoh badiiy adabiyotda bo'lsin, har qanday yozgan asarida ko'rinadi. Adibning "Guli-guli" qissasi aynan millat ma'naviyati, millat bo'linsa, inson deb atalmish maxluqot insoniylikdan uzoqlashib ketsa, jirkanch mavjudotga aylanib qolishi kabi fojialar yuz berishi haqida. Bu bilan yozuvchi odamlarni INSON degan nomga loyiq bo'lishga da'vat etadi. Insoniyat bilan hayvonot o'rtasidagi masofa bir vaqtning o'zida bir qadam va ming qadam ekanligini ta'kidlaydi.

Bu asar haqida professor Abdug'afur Rasulov: "Guli-guli" qissasida maymunning maymunliklari, Olma kelin, Musallam kokildorning xiyonati haqida yozilgan. Sharm-hayo, insof-iymon ko'tarilgan joyda fayz-futur, qut-baraka bo'lmaydi. Insonlarning qornini to'ydirish, bilimni qilish yaxshi, lekin ma'naviyatli, din-diyonatli, haromdan jirkanadigan etib tarbiyalash – eng asosiy masala",³- deb ta'kidlaydi.

Asarni o'qir ekan, bir qishloqdagi voqealar asosida butun mamlakatda bo'layotgan ijtimoiy-siyosiy, g'oyaviy-mafkuraviy, madaniy ahvolga ishora qilinganligini sezadi kishi.

Erkin A'zam - serqirra ijodkor. U yillar davomida asardanasarga o'sib, ko'p qirrali mohir san'atkorga aylandi. Uning qissachilikdagi yutuqlari haqida fikrimizni ushbu kichik tadqiqotda muhtasar tarzda bayon etdik. Qissachilik Erkin A'zam ijodining bir qirrasini xolos. Keyingi yillarda adib ijodining adabiyotshunoslik, tilshunoslik, kinoshunoslik hamda teatrshunoslik sohalarida keng miqyosda o'rganilishiga e'tibor berilayotgani, ko'plab tadqiqotchilar tomonidan adib ijodi obyekt sifatida olinayotgani bekorga emas, albatta. Chunki adib ijodi ilmiy tadqiqot uchun material bera oladi, asarlari qatida umumbashariy, umuminsoniy va umummilliy dardlar aks etib turadi. Umuman, Erkin A'zam ijodini, uning badiiy mahoratini o'rganish adabiyotshunosligimiz oldida turgan muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. A'zam E. Bayramdan boshqa kunlar: qissa va hikoyalar. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1988. –270 b.
2. A'zam E. Ertak bilan xayrlashuv: qissalar va hikoyalar. –T.: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2007. –200 b
3. A'zam E. Guli-guli: qissalar, kinoqissalar, dramatik asar. –T.: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot – matbaa ijodiy uyi, 2009. –230 b.
4. A'zam E. Jannat o'zi qaydadir: hikoyalar, kinoqissalar, dramatik asar va publitsistik miniatyuralar. –T.: Sharq, 2007. –270 b.
5. A'zam E. Kechikayotgan odam: Qissalar. – T.: Sharq, 2002. –446 b.
6. Erkin A'zam badiiy olami: Ilmiy maqolalar va suhbatlar to'plami. –T.: Turon zamin ziyo, 2014. –304 b.
7. Hasanov Sh. Erkin A'zamning "Parizod"i. <https://zarnews.uz/uz/post/erkin-azamning-parizodi>

² Raimkulova S. Symbolic Images of Ekrim Azam (Based on the story of Pakana's lover)/ Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, Volume 5| February 2022. Page 63-65.

³ Rasulov A. Jasur qalam sohibi // Sharq yulduzi 2010-5. 73 - b.

8. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug'ati. –Т.: Akadernashr, 2013. –406 b.
9. Raimkulova S. Symbolic Images of Ekrin Azam (Based on the story of Pakana's lover)/ Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching, Volume 5| February 2022. Page 63-65.
10. Rajapova Feruza. Achchiq qismatli shaxs fojiasi. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/erkin-azam-shoirning-toyi.html>
11. Rasulov A. Jasur qalam sohibi // Sharq yulduzi 2010-5. 68-75 b.
12. Toshboyev O. Botindagi bo'ron//“Hurriyat” gazetasi, 2020-yil 25-son.
13. Xolmirzayev Sh. O'ttiz beshda ham (esse) // O'zAS. – 2002 yil 2 iyul.
14. Шофиев О. Эркин Аъзам насри бадиияти (киноя ва образ). Монография. – Т.:2019. –176 б.
15. Shofiyev O. Kechikayotgan odam obrazi // “Sharq yulduzi” jurnali 2016-8. 143-149 b.